

**TARIX FANINI O'QITISHDA DARS DAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR
VA EKSORSIYALARNING O'RNI**

Xasanov Jaxongir Taxirovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarix fanini o'qitishda darsdan tashqari mashg'ulotlar va ekskursiyalarning ahamiyati tahlil qilinadi. Unda o'quvchilarning tarixiy bilimlarini chuqurlashtirish, ularni vatanparvarlik, milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashdagi darsdan tashqari faoliyatlarning o'rni yoritilgan. Shuningdek, tarixiy joylarga ekskursiyalar tashkil etish orqali o'quvchilarda kuzatish, tahlil qilish va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish yo'llari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: tarix fani, darsdan tashqari mashg'ulotlar, ekskursiya, vatanparvarlik tarbiyasi, tarixiy joylar, ta'lim samaradorligi.

Bugungi kunda ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarning tarixiy bilim va dunyoqarashini kengaytirish uchun faqat sinfdagi dars mashg'ulotlari bilan cheklanib qolish yetarli emas. Tarix fanini o'qitishda darsdan tashqari mashg'ulotlar va ekskursiyalar muhim o'rin tutadi. Chunki bunday faoliyatlar o'quvchilarning tarixga bo'lgan qiziqishini oshiradi, ularni o'rganilayotgan davr va voqealarni chuqurroq anglashga undaydi. Tarixiy obidalar, muzeylar, yodgorliklar va madaniy markazlarga ekskursiyalar uyushtirish orqali o'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy tajribani ham egallaydilar. Shu bois, darsdan tashqari mashg'ulotlar ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida tarix fanini o'qitishda alohida o'rin tutadi.

Tarix fanini o'qitishda darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishini oshirish, tarixiy voqealarni chuqur anglash va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. An'anaviy dars shakllaridan tashqari turli interfaol mashg'ulotlar, musobaqalar, viktorinalar, teatrlashtirilgan sahnalar, tarixiy shaxslar haqida prezentatsiyalar va ijodiy loyihalar

o'quvchilarning bilimini mustahkamlashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Darsdan tashqari mashg'ulotlarning eng samarali turlaridan biri — ekskursiyalardir. Ekskursiyalar orqali o'quvchilar tarixiy joylar, muzeylar, yodgorliklar va arxeologik obidalar bilan bevosita tanishadilar. Bu esa ularda o'rganilayotgan tarixiy davr haqida tasavvurni yanada boyitadi. Masalan, Amir Temur muzeyiga, Qadimiy Buxoro, Samarqand yoki Xiva shaharlariga uyushtirilgan sayohatlar o'quvchilarda tarixga nisbatan faxr va qiziqish hissini uyg'otadi.

Tarixiy mavzularda o'tkaziladigan kechalar, munozaralar, ijodiy uchrashuvlar o'quvchilarning nutq madaniyatini, mantiqiy fikrlashini va jamoada ishlash qobiliyatini shakllantiradi. Shuningdek, bunday mashg'ulotlar o'quvchilarni mustaqil izlanishga, tarixiy manbalarni o'qish va tahlil qilishga o'rgatadi. Darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarda vatanparvarlik va milliy g'urur tuyg'ularini shakllantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Tarixiy shaxslar hayoti va ularning Vatan ravnaqi yo'lidagi xizmatlarini o'rganish yosh avlodni o'z yurtiga sadoqatli bo'lishga undaydi. Shuningdek, bunday faoliyatlar o'quvchilarning madaniy-ma'naviy dunyoqarashini kengaytiradi, ularni milliy qadriyatlarni qadrlashga o'rgatadi.

Tarix fanida darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quv jarayonining uzviy qismi hisoblanadi. Bunday faoliyatlar o'quvchilarning individual qobiliyatlarini aniqlash, ularning mustaqil fikrlashini rag'batlantirish va tarixiy voqealarni hayotiy misollar orqali o'rganish imkonini beradi. Ayniqsa, o'quvchilar ishtirokida tashkil etiladigan tarixiy sahna ko'rinishlari yoki rolli o'yinlar tarixiy shaxslarning faoliyatini jonli ifoda etish orqali mavzuni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Ekskursiyalarni tashkil etishda o'qituvchining tayyorgarligi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi avvalo ekskursiya mavzusini, maqsadini va o'quvchilar uchun foydali jihatlarini aniqlashi zarur. Sayohat davomida o'quvchilarga tarixiy joylarning yaratilish tarixi, ularning madaniy va ijtimoiy ahamiyati haqida batafsil ma'lumot berilishi lozim. Shuningdek, ekskursiyadan so'ng o'quvchilar bilan suhbat o'tkazish, ularning taassurotlari va olgan bilimlarini tahlil qilish o'quv jarayonining muhim bosqichi hisoblanadi. Darsdan tashqari mashg'ulotlarning yana bir samarali turi — loyiha

ishlaridir. O'quvchilar kichik guruhlarda tarixiy mavzular bo'yicha ma'lumot to'plash, tahlil qilish va taqdimot shaklida himoya qilish orqali izlanish va tadqiqotchilik ko'nikmalarini egallaydilar. Bu usul o'quvchilarda nafaqat tarixiy tafakkurni, balki axborot texnologiyalaridan foydalanish, taqdimot qilish va jamoaviy ishlash ko'nikmalarini ham rivojlantiradi. Tarixiy mavzularda o'tkaziladigan tanlovlar, viktorinalar, intellektual o'yinlar ham o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Masalan, "O'zbekiston tarixi bilimdoni", "Buyuk ajdodlarimiz izidan" kabi tanlovlar o'quvchilarni tarixiy manbalar bilan ishlashga, yangi ma'lumotlarni izlab topishga va ularni eslab qolishga o'rgatadi.

Darsdan tashqari mashg'ulotlar o'quvchilarning ijtimoiy faolligini oshirishda ham muhim o'rin tutadi. O'quvchilar tarixiy tadbirlar, mustaqillik yoki milliy bayramlarga bag'ishlangan chiqishlarda faol ishtirok etish orqali o'z fikrini erkin ifoda etishga, tarixiy jarayonlarga befarq bo'lmaslikka o'rganadilar. Tarix fanini o'qitishda darsdan tashqari mashg'ulotlar va ekskursiyalar o'quvchilarning bilimini mustahkamlash, tafakkurini kengaytirish, hamda ularni vatanparvar, tarixni sevuvchi va faol fuqarolar sifatida tarbiyalashda beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Darsdan tashqari mashg'ulotlar va ekskursiyalar orqali o'quvchilarda tarixiy tafakkur va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. Masalan, tarixiy manbalarni o'rganish va ularni tahlil qilish orqali o'quvchilar voqealarning sabablari va oqibatlarini o'zlari aniqlashga o'rganadilar. Shu bilan birga, tarixiy shaxslar va voqealarni turli manbalar orqali taqqoslash, ularning ishonchliligini baholash o'quvchilarning ilmiy izlanish ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Darsdan tashqari faoliyatlarda muzeylar, arxivlar, tarixiy yodgorliklar bilan ishlash o'quvchilarga tarixiy ma'lumotlarni vizual va amaliy tarzda qabul qilish imkonini beradi. Masalan, qadimiy qurollar, kiyim-kechaklar, qo'lyozmalar va boshqa eksponatlar orqali o'quvchilar tarixiy davrlarning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayoti bilan tanishadilar. Bu esa mavzuni nafaqat yodlab o'rganish, balki uni tushunish va eslab qolish jarayonini osonlashtiradi. Darsdan tashqari mashg'ulotlar ijtimoiy va madaniy qadriyatlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Tarixiy tadbirlar, milliy bayramlar, adabiy va tarixiy sahnalar

o'quvchilarda o'z millatiga hurmat, vatanparvarlik va madaniy merosga qiziqish uyg'otadi. Bu jarayon yosh avlodni jamiyatda faol, mas'uliyatli va madaniyatli shaxslar sifatida tarbiyalashga yordam beradi. Darsdan tashqari mashg'ulotlar va ekskursiyalar o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi. O'quvchilar faoliyatning interfaol va amaliy shakllari orqali mavzuga yanada qiziqib, o'z bilimlarini mustaqil rivojlantirishga harakat qiladilar. Bu esa o'z navbatida sinfdagi darslarning samaradorligini oshiradi va tarix fanini yanada qiziqarli qiladi. Darsdan tashqari mashg'ulotlar va ekskursiyalar o'quvchilarning nafaqat bilimini chuqurlashtiradi, balki ularning tafakkurini, ijtimoiy faolligini va madaniy-axloqiy rivojlanishini ta'minlaydi, tarix fanining ta'lim jarayonidagi o'rnini yanada mustahkamlaydi.

Xulosa.

Tarix fanini o'qitishda darsdan tashqari mashg'ulotlar va ekskursiyalar o'quvchilarning bilim, ko'nikma va tafakkurini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ular nafaqat nazariy bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va izlanish ko'nikmalarini shakllantiradi. Ekskursiyalar orqali o'quvchilar tarixiy obidalar, muzeylar va madaniy yodgorliklar bilan bevosita tanishib, mavzuni real hayotiy kontekstda anglash imkoniga ega bo'ladilar.

Darsdan tashqari faoliyatlar o'quvchilarda vatanparvarlik, milliy qadriyatlarni qadrlash va tarixga hurmat tuyg'ularini shakllantiradi. Loyiha ishlari, viktorinalar, rolli o'yinlar va interfaol mashg'ulotlar esa o'quvchilarning ijodiy va jamoaviy qobiliyatlarini rivojlantiradi, ularni faol va mas'uliyatli fuqarolar sifatida tarbiyalaydi. Tarix fanini o'qitishda darsdan tashqari mashg'ulotlar va ekskursiyalar o'quv jarayonini samarali qiladi, o'quvchilarning ma'naviy, madaniy va ilmiy rivojlanishini ta'minlaydi hamda tarixiy bilimlarni amaliy hayot bilan bog'lashga yordam beradi. Ular ta'limning ajralmas qismi sifatida o'quvchilarda tarixiy tafakkur va ijtimoiy faollikni rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Федеральные государственные образовательные стандарты высшего профессионального образования // Министерство образования и науки

- Российской Федерации : официальный сайт. URL: <http://mon.gov.ru/pro/fgos/>.
2. Троицкий В.Ю. О патриотическом воспитании // Русский вестник. 2004. № 6. С. 114–116.
3. Столяров Б.А. Музейная педагогика: История, теория, практика : учеб. пособие. М. : Высшая школа, 2004. 216 с.
4. Руднин А.Э., Решетников Ю.В. Экспозиционер и художник (размышления об опыте создания выставки) // Теория и практика музейного дела в России на рубеже XX–XXI вв. : тр. ГИМ. М., 2001. Вып. 127. С. 376–397.
5. Храмков Л.В. Введение в Самарское краеведение : учеб. пособие. Самара : НТЦ, 2003. 358 с